

УДК 81'33+801.6

ПРАГМАТИКА КРЕОЛІЗОВАНОГО ВІРШОВАНОГО ТЕКСТУ В КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ ЛІНГВОСЕМІОТИЦІ

Вялікова О. О.

Київський національний лінгвістичний університет

Статтю присвячено аналізу структури креолізованого віршованого тексту, під яким розуміють всі види візуальної поезії. Застосовано формальне моделювання тексту, що наочно представляє структуру креолізованого віршованого тексту й допомагає інтерпретувати його знакову природу з позицій культурологічної семіотики, що трактується як відображення світогляду автора у поетичному творі за допомогою мовних і позамовних знаків при неперервному впливі культурних факторів.

Ключові слова: креолізований віршований текст, формальна модель тексту, структурні елементи, прагматичний вплив, графічний стилістичний прийом, графічний виразительний засіб.

Вялікова Е. А. Прагматика креолізованого стихотворного текста в культурологической лингво-семиотике. Статья посвящена анализу структуры креолізованного стихотворного текста, под которым понимаются все виды визуальной поэзии. Использовано формальное моделирование текста, которое наглядно представляет структуру креолізованного стихотворного текста и помогает интерпретировать его знаковую природу с позиции культурологической семиотики, которая трактуется как отображение мировоззрения автора в поэтическом произведении с помощью языковых и внеязыковых знаков при непрерывном влиянии культурных факторов.

Ключевые слова: креолізованный стихотворный текст, формальная модель текста, структурные элементы, прагматическое влияние, графический стилистический прием, графическое выразительное средство.

Vialikova O. O. Pragmatics of creolized poetic text in culturological lingvosemiotics. The paper analyzes the structure of the creolized verse text, which means all kinds of visual poetry. As the key method of the research here is also used the formal text modeling that brings out the structure of the creolized verse text and helps to interpret its symbolic nature from the position of cultural semiotics, which is interpreted as a reflection of the author's ideology in a poetic work using linguistic and extra-linguistic signs within continuous influence of cultural factors.

Key words: creolized poetic text, formal model of text, structural elements, pragmatic impact, graphic stylistic device, graphic expressive means.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На думку А. Мойсієнка, аксіологічні координати – добра і зла, краси й потворства тощо, які характеризуються відповідною парадигматикою номінацій на лексичному рівні, а також координати соціального, національного, матеріального та духовного знаходять вияв у словесно-понятійному, словесно-образному світі мови-тексту, складному у своїй ієрархічності (хоча часом оголеному до аскетизму умовних позначень, символіки) [9, 11]. Цей світ завжди цілісний (навіть при наявності багатьох крапок усереднені речення, між абзацами, розділами). Цілісний він при всій своїй багатолітності й безмежності. Оскільки цей світ, як правило, багатогаспектний, багатовимірний, тому спеціальні маркери (лексичні, граматичні, графічні тощо) покликані бути в ньому організаційно, інтендно зумовлюючими на вертикальних і горизонтальних лініях, лініях перетину емоційно-сміслових енергій композиційної, образно-динамічної структури [9, 11]. Саме вивченню структури креолізованих віршованих текстів (далі – КВТ), під якими розуміються

фігурні вірші, конкретна поезія, шахопоезія, заум та інші види візуальної поезії, організованої на перетині лексичних і графічних маркерів, і присвячено цю роботу, що зумовлює її **актуальність**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення КВТ ґрунтується на теоретико-методологічній основі, яка складається з різноаспектних досліджень креолізованих текстів [4; 6] і візуальної поезії [1; 13]. Швидко розвивається в Україні графічна лінгвістика як розділ мовознавства, що спеціалізується на дослідженні невербальної складової креолізованих текстів [2; 8; 10], спрямовуючи увагу здебільшого на вивчення рекламного тексту [7; 14; 12]. Не залишається поза увагою українських учених і КВТ [5; 9], проте у визначенні критеріїв і ступеня креолізації в будь-якому типі креолізованого тексту дослідники наразі не є одностайними. Формальне моделювання тексту є новітньою методикою дослідження КВТ, яка дає абсолютно нові практичні результати й наближує до більшої об'єктивності під час опрацювання КВТ, залучуючи математичні методи мовознавства.

Мета статті – інтерпретувати формальну модель КВТ як макрознака, звертаючи увагу на прагматику тексту. Мету досягнуто через виконання таких **завдань**:

- проаналізувати структуру КВТ, визначити його структурні елементи;
- сформулювати формальні моделі до кожного КВТ;
- інтерпретувати формальні моделі КВТ з позицій культурологічної лінгвосеміотики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структура КВТ є доволі динамічною й варіюється від автора до автора, від типу КВТ, від часу та місця створення, що включає лінгвокультурологічний аспект. Незмінним, як правило, залишається наявність вербальної й невербальної складової, проте й це не є аксіомою. Існують тексти, створені виключно за допомогою невербальних засобів. Таким є вірші М. Сороки «Рахунок» і «Додавання».

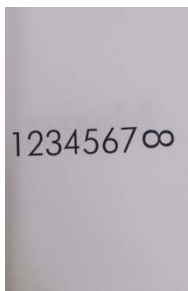

Рис. 1. М. Сорока «Рахунок»

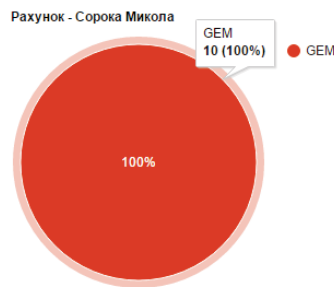

Рис. 2. Кругова діаграма до КВТ «Рахунок»

У наведеному КВТ виділено 10 структурних елементів (8 цифр, які, у свою чергу, виконують функцію ще одного засобу – 1 еквівалент тексту, 1 знак іншої семіотичної системи – математичний символ нескінченності), і усі вони слугують невербальними, зокрема графічними виражальними засобами. Такі тексти належать до межових із погляду креолізації, оскільки не містять відношення вербальної складової до невербальної, а формальна модель виглядає як $mKBT < 100\% GEM >$. Від звичайного, некреолізованого тексту цей текст відрізняє те, що він містить саме невербальні елементи (графічні виражальні засоби та графічні стилістичні прийоми), а не тільки вербальні. Так само некреолізованим робить текст наявність виключно зображувальних елементів, які зараховують його до такого образотворчого мистецтва, як живопис. Отже, можна зробити висновок, що головними структурними елементами в процесі креолізації віршованого тексту є графічні виражальні засоби та графічні стилістичні прийоми.

Навіть у текстах із різними структурними елементами прагматичний вплив елементів є нерівно-

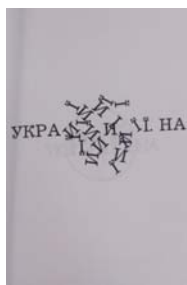

Рис. 3. М. Сорока «Україна»

Рис. 4. Кругова діграма до КВТ «Україна»

мірним не через кількість, показану на діаграмі або в схематичній моделі, а через унікальну реалізацію задуму в певній точці повідомлення. Наприклад, у тексті М. Сороки «Україна» виділено 12 вербальних елементів, 10 ГВЗ (знаки інших семіотичних систем – цифри) та всього 1 ГСП. Проте саме в цьому ГСП (мовній грі українською та російською літерами) відбувається креолізація й відтворення авторського задуму: відобразити протистояння російської та української мов в Україні.

Мова-текст репрезентує й індивідуальний світ окремого автора, окремого твору, і мовотворчість певного історичного проміжку, певної епохи. І в кожному випадку маємо справу з тими чи іншими ознаками-маркерами, що характерні для авторської індивідуальності, фрагмента мовотворчості у відповідних часопросторових межах [9, 12].

Скажімо, світ поетичної мови М. Сороки не обмежується вибором певних слів або тропів. Автор намагається висловити свої ідеї через поєднання вербальної та невербальної складових, що породжує КВТ. У деяких текстах, як у представленому нижче, достатньо одного вербального (літера Г), одного зображувального елемента (шибениця) та одного ГВЗ для вираження цілісної думки й експресії.

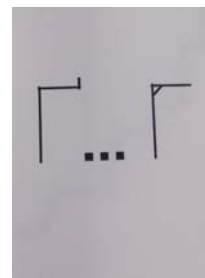

Рис. 5. М. Сорока «Голод»

Рис. 6. Кругова діаграма до КВТ «Голод»

Формула цього КВТ представлена як $mKBT < \frac{33,3\%GEM + 33,3\%P}{33,3\%V} >$, що відповідає співвідношенню структурних елементів два до одного (2:1). Таке саме співвідношення конститuentів спостерігається в тексті М. Сороки «Шлях до влади», де в центрі креолізації використано ГСП (транспозиція графічної моделі тексту): $mKBT < \frac{33,3\%GSD + 33,3\%P}{33,3\%V} >$.

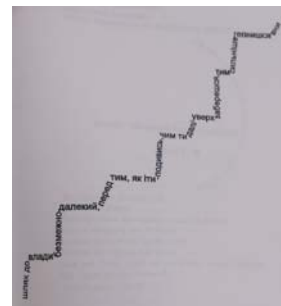

Рис. 7. М. Сорока «Шлях до влади»

Рис. 8. Кругова діаграма до КВТ «Шлях до влади»

Оскільки ГВЗ є складниками ГСП [3], в деяких текстах вони відповідають одне одному за кількістю. Наприклад, у тексті М. Сороки «Воротар»

виділено по 6 ГВЗ (сегментація тексту) і 6 ГСП (графічна образність). Кожний ужитий вид сегментації тексту, розташування тексту або власне сегментація через крапки утворює певний образ: політ м'яча, навісну подачу, завмирання вболівальників, удар у штангу, удар через себе, стрибок воротаря.

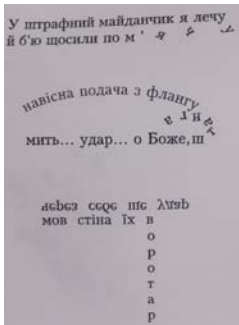

Рис. 9. М. Сорока «Воротар»

Рис. 10. Кругова діаграма до КВТ «Воротар»

Сегментація тексту часто виступає конститунтом графічної образності, як у вірші М. Сороки «Життя», де перестановка літер *t* і *y* в слові нагадує, що нібито літера *y* несе хрест у вигляді літери *t* на своїй «спині». У такий спосіб автор показує складність життя, нелегкі випробування, що випадають на долю кожної людині. Як правило, сегментація тексту в складі графічної образності передає певну емоцію або ідею.

Комбінаторність мовленнєвого й візуального аспектів створює відповідний естетичний ефект, сприяє цілісному прагматичному впливу на адресата, оскільки взаємовплив різних за своєю природою знакових систем позначається на їхній реалізації в комунікативному просторі [10, 59]. Забезпечення повною мірою оптимального розуміння та правильного декодування інформації з урахуванням її особливостей – першочергове позиціонування тексту. Домінантами будь-якого дискурсу є безпосередня структуризація всіх його елементів. Цілісність креолізованого утворення передусім репрезентує специфіку його семіотичної системи, що зумовлюється наявністю в ній двох підсистем (вербальної та невербальної). Основними показниками цього аспекту є незавершеність і відкритість форми повідомлення, що характеризуються розкриттям творчого потенціалу у вирішенні поставлених завдань, характером наративної лінії, у якій віддзеркалюються аксіологічні стандарти логічного мислення [10, 59]. На думку Є. Коваленко, комунікативно-прагматична спрямованість креолізованого тексту впливає на процес добору вербальних і невербальних елементів і способу їх вираження [7, 117].

У тексті «Революція» тієї самої збірки М. Сороки виділено 3 вербальних елементи (слова), 3 ГВЗ (сегментація тексту, повна капіталізація, жирний шрифт) і 1 ГСП (графічна образність), які складаються у формальну модель $m_{КВТ} < \frac{42,9\%GEM + 14,3\%GSD}{42,9\%V} >$.

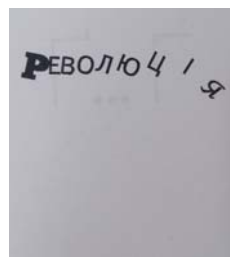

Рис. 11. М. Сорока «Революція»

Рис. 12. Кругова діаграма до КВТ «Революція»

Розташування літер у слові *революція* додає цим літерам подвійної функції. З одного боку, вони є частинами слова, а з іншого – літери *i* та *y* набувають значення автономних слів, отже, утворюється висловлювання: **революція і я**.

На противагу більш абстрактній графічній образності, транспозиція графічної моделі тексту в структурі КВТ намагається відтворити конкретний об'єкт реальної дійсності. Наприклад, М. Сорока в жартівливому вірші вписав текст «цією річчю якщо дожде не б'є частенько дружина мене» у формі коцюби. Формальне співвідношення структурних елементів у цьому тексті один до одного (1:1), оскільки виділено 1 вербальний елемент (текст вірша) та 1 невербальний (ГСП – транспозиція графічної моделі тексту).

Рис. 13. М. Сорока «Кочерга»

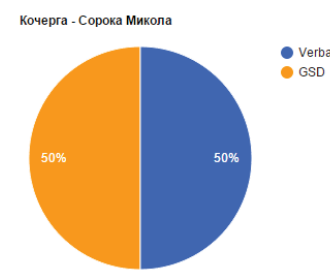

Рис. 14. Кругова діаграма до КВТ «Кочерга»

Транспозиція графічної моделі тексту і графічна образність, створена сегментацією тексту, можуть зустрічатись разом у структурі окремих КВТ. Таким прикладом виступає вірш М. Сороки «Гол», у якому виділено 1 вербальний елемент (слово), 3 ГВЗ (графон, пунктуація, сегментація тексту) і 2 ГСП (транспозиція графічної моделі й графічна образність).

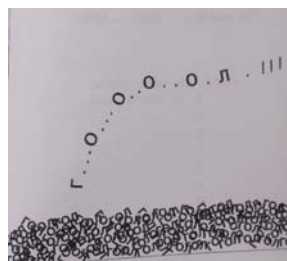

Рис. 15. М. Сорока «Гол»

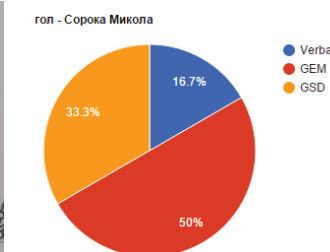

Рис. 16. Кругова діаграма до КВТ «Гол»

Співвідношення структурних елементів у тексті – 1:5, а формальна модель виглядає як $m_{КВТ} < \frac{59\%GEM + 33,3\%GSD}{16,7\%V} >$. Транспозиція графічної

моделі тексту тут відображає траєкторію руху м'яча або футболіста, який забив гол, по футбольному полю. У нижній частині КВТ розташування тексту показує емоції вболівальників, які скандують «Гол», і це слово нібито заповнює трибуни. У такий спосіб розташування тексту як вид сегментації тексту створює графічну образність.

Вивчаючи проблему мовної представленості комічного й трагічного в креолізованому тексті, О. Палкевич не оминає питання про паралінгвістичні засоби об'єктивації цих феноменів [11]. Дослідниця зіставляє функції креолізованих текстів, які реалізують комічну інтенцію або містять трагічне повідомлення. У своєму дослідженні О. Палкевич доходить висновку, що диференціація атрактивної текстової функції в креолізованих текстах із комічною й трагічною доміантами проходить по різних семантичних лініях. У текстах із комічною інтенцією атрактивна функція диференціюється за лінією інформації проспективного або ретроспективного плану: тут дається характеристика об'єкта комічної оцінки або наводяться лаконічні дотепні резюме. У текстах, які повідомляють про трагічні події, атрактивна функція диференціюється за лінією маніпуляції: основне завдання цього типу креолізованих текстів – певним чином вплинути на потенційних читачів, спо-

нукати їх відчуті емоції, задані адресантом. Крім того, диференціація атрактивної функції в текстах із комічною інтенцією йде по більшій кількості ліній, ніж у повідомленнях про трагічні події, де перелік ліній диференціації вичерпується двома напрямками: інформативним й експресивним. Цей факт учена пояснює семантичною пластичністю комічного, його здатністю поєднуватись із різними емоційно-ціннісними настановами й набувати будь-яких дискурсивних проєкцій. На відміну від комічного, трагічне більш жорстко пов'язане з певними текстовими типами та дискурсивними жанрами, що проявляється, зокрема, і в реалізації атрактивної текстової функції [11].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз текстів збірки українського поета М. Сороки показав, що не всі КВТ складаються з усіх чотирьох структурних елементів. Для візуальної поезії М. Сороки притаманне більшою мірою використання графічних виражальних засобів. Для повної креолізації тексту необхідна наявність співвідношення вербальної частини до невербальної, що відображено у формулі дією ділення. Тексти, які не мають цього відношення, вважаються текстами з частковою креолізацією. Тексти, що не мають невербальної складової та складаються виключно з вербальних елементів, не є креолізованими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бадаев А. Ф. Функциональные типы поэтической графики: на материале русской поэзии XVII–XXI вв. : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / А. Ф. Бадаев. – Екатеринбург, 2005. – 227 с.
2. Білецька О. Становлення графічної лінгвістики як комплексної науки: аналітичний огляд / О. Білецька // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – Вип. 19. – Херсон, 2015. – С. 19–27.
3. Вялікова О. О. Система графічних засобів і прийомів в американській та українській постмодерністській поезії (на матеріалі віршованих текстів) : дис.... канд. филол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / О.О. Вялікова. – К., 2012. – 206 с.
4. Головина Л. В. Влияние иконических и вербальных знаков при смысловом восприятии текста : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Л. В. Головина. – М., 1986. – 21 с.
5. Забужанська І. Д. Функціональний аспект ритмічної організації поетичного мовлення (на матеріалі сучасної американської поезії) / І. Д. Забужанська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2015. – Вип. 53. – С. 105–107.
6. Каратаєва М. В. Особливості брендингу Apple: мовний та візуальний аспекти / М. В. Каратаєва // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – К., 2012. – С. 149–161.
7. Коваленко Є. Рекламний дискурс: лінгвістичні аспекти вивчення / Є. Коваленко // Лінгвістичні студії. – 2004. – № 19. – С. 314–319.
8. Лук'янець Т. Г. Інтерсеміотичний аналіз тексту як полікодової єдності / Т. Г. Лук'янець // Збірник статей за матеріалами наукової конференції «Концепти та константи в мові, літературі, культурі». – К. : ВПЦ «Київський університет», 2011. – С. 30–33.
9. Мойсієнко А. К. Мова як світ світів. Поетика текстових структур / А. К. Мойсієнко. – Умань : Софія, 2008. – 280 с.
10. Олександрова Г. М. Реалізація семантичного потенціалу креолізованих текстів як сублімаційних моделей / Г. М. Олександрова // Науковий вісник. Міжнародний гуманітарний університет. Серія «Філологія». – Вип. 17. – Одеса : ВД «Гельветика», 2015. – Т. 2. – С. 57–65.
11. Палкевич О. Я. Креолізовані тексти як средство об'єктивації комічного і трагічного в німецькій і російській лінгвокультурах / О. Я. Палкевич // Вопросы теории текста, лингвистилистики и интертекстуальности : сб. науч. статей. – Иркутск, 2008. – С. 48–55.
12. Смоляна А. Л. Семіотичний характер макроструктури рекламного блоку суперобкладинок англomовних книг / А. Л. Смоляна // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2012. – Вип. 29. – С. 188–190.
13. Суховой Д. А. Графика современной русской поэзии : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Д. А. Суховой. – СПб, 2008. – 271 с.
14. Petrova G. L. Methods of research of nonverbal components of food advertising with the help of multimodal discourse analysis / G. L. Petrova // Europäische Fachhochschule. European Applied Sciences. – № 10. – Stuttgart : ORT Publishing, 2015. – P. 72–75.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Сорока М. І. Зорові Поезії / М.І. Сорока. – К. : [б. в.], 1997. – с. не нумер.